

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΡΙΑΔΝΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Τ Ο Μ Ο Σ
ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2006

Λυσίας, *Κατὰ Τείσιδος* (απ. 17 Gernet – Bizos): μια ερμηνευτική προσέγγιση *

ΔΗΜΟΣ Γ. ΣΠΑΘΑΡΑΣ

καὶ μὴν εἰ θέλετε σκέψασθαι παρ' ὑμῖν αὐτοῖς, ὧ ἄνδρες δικασταί, τί δούλον ἢ ἐλεύθερον εἶναι διαφέρει, τοῦτο μέγιστον ἂν εὔροιτε, ὅτι τοῖς μὲν δούλοις τὸ σῶμα τῶν ἀδικημάτων ἀπάντων ὑπεύθυνόν ἐστιν, τοῖς δ' ἐλευθέροις ὕστατον τοῦτο προσήκει κολάζειν. (Δημοσθένης, *Κατὰ Τιμοκράτους*, 167).

Ἄν θελήσετε, ὅμως, να εντοπίσετε και μόνοι σας, κύριοι δικαστές, τη διαφορά ανάμεσα στο να είναι κανείς δούλος ή ελεύθερος, τούτη θα ξεχωρίσετε ως σημαντικότερη: ὅτι για κάθε ἀδίκημα που διαπράττεται ἀπὸ δούλο δοκιμάζεται τὸ σῶμα του, ἐνῶ τὸ σῶμα των ἐλευθέρων εἶναι τὸ τελευταῖο που ἀρμόζει να τιμωροῦμε.

Εισαγωγικά

Το ἔκτασης ἑξὶ παραγράφων ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν λόγο του Λυσία *Κατὰ Τείσιδος* που ἔχει σωθεῖ, τὸ οφείλουμε στὸν Διονύσιο τὸν Ἀλικαρνασσεά. Περιέχει μέρος τῆς *διηγήσεως* τοῦ λόγου, τὴν ὁποία παραθέτει ὁ Διονύσιος στὸ ἔργο του *Περὶ τῆς Δημοσθένεως*.

* Θερμές ευχαριστίες οφείλω στὸν συνάδελφο Κωνσταντῖνο Ἀποστολάκη, ὁ ὁποῖός μου ἔκανε ἀρκετές χρήσιμες παρατηρήσεις και με βοήθησε να βελτιώσω σημαντικά τὸ κείμενό μου. Θερμά ευχαριστώ και τὴν/τον κριτική/ὸ ἀναγνώστρια/στη τῆς *Αριάδνης* για τὴς υποδείξεις τῆς/του. Τὸ κείμενο αὐτὸ παρουσιάστηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 2006 στὸ Λονδίνο, στὴν σειρά σεμιναρίων τοῦ Institute of Classical Studies με ἀντικείμενο τὸ ἀρχαῖο ἐλληνικό δίκαιο· ευχαριστώ ἀπὸ καρδιάς τὸ ἀκροατήριό του σεμιναρίου για τὰ ἐρωτήματα που μου ἔθεσε και κυρίως για ὅσα μου ἀπάντησε. Ὅποιες ἀβλεψίες ἢ σφάλματα παραμένουν οφείλονται ἀποκλειστικά σε ἐμένα.

νους λέξεως (11) ως συγκριτικό μέγεθος, για να αποδείξει ότι η *διήγησις* του *Κατὰ Κόωνος* λόγου του Δημοσθένη διαθέτει τις αρετές του ύφους του Λυσία. Ο λόγος αφορά στην μαστίγωση του Αρχίππου, ενός νεαρού Αθηναίου πολίτη από τον νεαρό επίσης Τείσιν, η οποία συνέβη στο σπίτι του τελευταίου. Ομιλητής δεν είναι κανένας από τους δύο άμεσα εμπλεκόμενους στην υπόθεση, αλλά ένας άνδρας για τον οποίο μαθαίνουμε ότι ήταν φίλος του Αρχίππου και είχε περιορισμένη ανάμειξη στα γεγονότα. Ως προς την θεματική του, το απόσπασμα συμπυκνώνει πολλά από τα στοιχεία που εντοπίζουμε σε άλλους λόγους οι οποίοι σχετίζονται με υποθέσεις βιαιοπραγίας και αναδεικνύει αρκετά από τα τυπικά χαρακτηριστικά της *ἔβρεως*. Η ειδοποιός διαφορά της υπόθεσης αυτού του λόγου από τις υποθέσεις άλλων ομόθεμων λόγων έγκειται στην ακραία μορφή βίας που εκδηλώνει ο Τείσις μαστιγώνοντας τον Αρχίππο.

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να προτείνει μια ερμηνεία αυτού του ενδιαφέροντος αλλά παραμελημένου από την έρευνα αποσπάσματος και περιλαμβάνει τις ακόλουθες ενότητες: (α) παρουσίαση της υπόθεσης και ανασύσταση των βασικών θέσεων και της επιχειρηματολογίας των δύο πλευρών επί τη βάση των πληροφοριών που αντλούμε από τον Διονύσιο, (β) εξέταση των τυπικών χαρακτηριστικών υβριστικής συμπεριφοράς που απαντούν στον λόγο, και (γ) προσπάθεια προσδιορισμού της νομικής διαδικασίας με την οποία οδηγήθηκε ο Τείσις στο δικαστήριο.

I. Η υπόθεση

Σύμφωνα με τον ομιλητή, ο οποίος είναι φίλος του θύματος, αφορμή της έχθρας του Τείσιδος με τον Αρχίππο στάθηκε ένας καβγάς των δύο νέων ανδρών που συνέβη σε μια παλαιότερα, την ώρα που ετοιμάζονταν να προπονηθούν: λογομάχησαν και αντάλλαξαν βαριές κουβέντες και προσβολές. Ο νεαρός κατηγορούμενος θέλησε να δώσει συνέχεια στη μεταξύ τους αντιπαλότητα, και γι' αυτόν τον λόγο αργότερα συνάντησε τον κηδεμόνα του που ονομαζόταν Πυθέας και τον ενημέρωσε για το περιστατικό. Ο Πυθέας, που ήταν και εραστής του Τείσιδος, θέλοντας να δείξει την εύνοιά του προς τον νεαρό, τον συμβούλευσε να φανεί διαλλακτικός και να προσποιηθεί ότι επιθυμεί να συμφιλιωθεί με τον Αρχίππο, αλλά παράλληλα να καιροφυλακτεί ώστε να τον πετύχει κάπου μόνο του. Πράγματι, ο Τείσις ακολούθησε τη συμβουλή του Πυθέα, και όταν συνάντησε τον Αρχίππο μαζί με τον φίλο του τη στιγμή που περνούσαν από το σπίτι του, τους κάλεσε να δειπνήσουν μαζί του· ο Αρχίππος αρνήθηκε αρχικά να πάει στο δείπνο, αλλά τελικά υπέκυψε στην επίμονη πρόσκληση του Τείσιδος σε *κῶμον*. Πράγματι, όταν πια νύχτωσε, ο Αρχίππος, έχοντας ήδη δειπνήσει, πήγε μαζί με τον φίλο του (τον άνδρα που εκφωνεί τον λόγο) στο σπίτι του Τείσιδος, χτύπησαν την πόρτα και μπήκαν μέσα. Όσα ακολουθούν στην αφήγηση είναι σκηνές άγριας και ατιμωτικής βίας: ο Τείσις και όσοι συνδειπνούσαν μαζί του έδωξαν κακήν κακώς από το σπίτι τον φίλο του Αρχίππου και έπειτα, ίσως με τη βοήθεια του Πυθέα, ο Τείσις έδεσε τον Αρχίππο σε μια κολώνα, πήρε ένα μαστίγιο, τον χτύπησε αλύπητα και τέλος

τον κλείδωσε σε ένα δωμάτιο. Όταν ξημέρωσε, ο Τείσις ξεπερνώντας κάθε προηγούμενο βαρβαρότητας, διέταξε τους δούλους του να ξαναδέσουν τον Αρχίππο και να τον ξαναμαστιγώσουν. Έπειτα από τη διπλή μαστίγωσή του, ο Αρχίππος βρισκόταν σε άθλια κατάσταση και ο Τείσις ζήτησε από τους δούλους (;) να καλέσουν κάποιον Αντίμαχο· του είπε ότι ο Αρχίππος χτύπησε την πόρτα την ώρα που έτρωγαν, μπήκε στο σπίτι απρόσκλητος και προσέβαλε τον ίδιο, τον Αντίμαχο¹ και τις γυναίκες του σπιτιού. Ο Αντίμαχος κατάλαβε ότι συνέβησαν τρομερά πράγματα, ωστόσο κάλεσε μάρτυρες και ρώτησε τον Αρχίππο πώς μπήκε στο σπίτι· εκείνος απάντησε «κατόπιν προσκλήσεως του Τείσιδος και των συγγενών του». Τότε οι μάρτυρες, ταραγμένοι από τα γεγονότα, έπεισαν τον Τείσιν να απελευθερώσει τον Αρχίππο και τον παρέδωσαν στους αδελφούς του, οι οποίοι τον πήραν με φορείο, διότι ήταν αδύνατον να περπατήσει· κατόπιν εκείνοι τον μετέφεραν στην αγορά (*δείγμα*, β) και έδειξαν το ταλαιπωρημένο σώμα του στους περαστικούς, οι οποίοι εξέφρασαν την αγανάκτησή τους που η πόλη δεν τιμωρεί με συνοπτικές διαδικασίες τους δράστες τόσο αποτροπιαστικών πράξεων.

II. Η επιχειρηματολογία των διαδίκων

Δυστυχώς η αποσπασματική μορφή στην οποία έχει σωθεί ο λόγος καθιστά δυσχερή την πλήρη κατανόηση της επιχειρηματολογίας. Εντούτοις, είναι δυνατό να εξαγάγουμε κάποια σχετικώς ασφαλή συμπεράσματα στηριζόμενοι σε όση από την *διήγησιν* έχει σωθεί, διότι το περιεχόμενο των αφηγήσεων στους δικανικούς λόγους συχνά διαμορφώνει τη βάση επάνω στην οποία ικριώνεται η λογική επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται στις *πίστεις*. Παράλληλα, η *διήγησις* –ιδιαίτερα στους λόγους του Λυσία– παρέχει γόνιμο έδαφος για τη σκιαγράφηση των χαρακτήρων που εμπλέκονται στην εκάστοτε υπόθεση και συμβάλλει στην ενστάλαξη προκαταλήψεων στο συναίσθημα των δικαστών. Το μέρος της *διηγήσεως* που σώζει ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεάς επιτρέπει σε κάποιο βαθμό την ανασύσταση της επιχειρηματολογίας των δύο πλευρών και τον εντοπισμό των βασικών τους θέσεων.

Ο ομιλητής αφηγείται με αρκετά ουδέτερο τρόπο το περιστατικό στην παλαιστρα, χωρίς να αποδίδει την ευθύνη για την αρχή της αντιπαλότητας στην πλευρά του κατηγορουμένου: οι δύο αντίπαλοι γδύθηκαν μαζί προετοιμαζόμενοι να προπονηθούν και κάποια στιγμή λογομάχησαν, ανταλλάζοντας βαριές κουβέντες. Το περιστατικό αυτό, παρά την οξύτητα που δηλώνει η λέξη *λοιδορία*,² δεν θα πρέπει να προκάλεσε

¹ Το απόσπασμα δεν καθιστά σαφές ποιος είναι ο Αντίμαχος, αλλά σύμφωνα με την εκδοχή του Τείσιδος ο Αρχίππος εκτόξευσε ύβρεις εναντίον του Αντιμάχου και «των γυναικών τους», και έτσι μπορούμε να εικάσουμε ότι θα ήταν συγγενής του Τείσιδος.

² Βλ. Dover 1978, 56. Ο λόγος *Πρός Σίμωνα* του Λυσία αφορά εξ ολοκλήρου σε μια τέτοια υπόθεση (βλ. υποσημ. 4).

ιδιαίτερη εντύπωση ή έπληξη στους δικαστές, οι οποίοι θα ήταν συνηθισμένοι σε διπληκτισμούς νεαρών ιδίως ανθρώπων για υποθέσεις που προέρχονταν από ερωτική ζήλια,³ αν και η σιωπή του ομιλητή σχετικά με όσα συνέβησαν στην παλαιίστρα θα μας έκανε να υποπτευθούμε ότι ο κατηγορούμενος υπέστη πρώτος την προσβολή του Αρχίππου. Στον *Κατὰ Κόνωνος* λόγο (Δημ. 54.14), ο νεαρός κατηγορός, ο Αρίστων, προϊδεάζοντας τους δικαστές σχετικά με την υπερασπιστική τακτική του Κόνωνος προβλέπει ότι ο τελευταίος θα υποβαθμίσει τη βίαιη επίθεση εναντίον του λέγοντας πως οι καβγάδες στο πλαίσιο του ερωτικού κυνηγιού (εδώ, για τον έρωτα *έταιρων*) ανάμεσα στους γιούς των καλύτερων οικογενειών είναι συχνοί.⁴ Εκείνο που θα μπορούσε εντούτοις να προκαλέσει κάποιες υποψίες στους δικαστές σχετικά με την αξιοπιστία του ομιλητή είναι ο χειρισμός του περιστατικού στην παλαιίστρα. Είδαμε ότι σύμφωνα με τον ομιλητή, μετά την εκεί λογομαχία, ο Τείσις έσπευσε να αναφέρει όσα συνέβησαν στον Πυθέα, κηδεμόνα και εραστή του, και ο τελευταίος τον συμβούλευσε να συμφιλιωθεί με τον Αρχίππο και να του συμπεριφέρεται φιλικά, καιροφυλακτώντας να τον βρει κάπου μόνο του. Μήπως ο Πυθέας δεν συμβούλευσε τίποτε τον νεαρό Τείσιν;

Η ουδέτερη παρουσίαση του περιστατικού από τον ομιλητή –είναι χαρακτηριστικό ότι στην παλαιίστρα δεν φαίνεται να ασκήθηκε σωματική βία– δεν αποδεικνύει καθ' εαυτήν τίποτε σε σχέση με την ενοχή ή την αθωότητα του Τείσιδος. Είναι μάλιστα πιθανό ο Τείσις να δέχτηκε πρώτος τις προσβολές του Αρχίππου για τη σχέση του με τον Πυθέα. Όπως υποστηρίζει ο Fisher (2001, 197), «μπορεί κανείς να υποπτευθεί ότι ο Αρχίππος περιέλαβε στις προσβολές του το θέμα της δουλείας, προσβολές που ίσως να είχαν ως στόχο την εκούσια ερωτική υποδούλωση του Τείσιδος στον εραστή/κηδεμόνα του».⁵ Εντούτοις, ο Τείσις βρίσκεται σε δύσκολη θέση: αν υποστή-

³ Τα γυμνάσια και οι παλαιίστρες προσέφεραν τις κατάλληλες προϋποθέσεις στους εραστές για να εκδηλώσουν το ενδιαφέρον τους στους ερωμένους, βλ. Dover 1978, 54 κ.ε., Fisher 1998, 95-104 σχετικά με τη νομοθεσία που ρύθμιζε τη λειτουργία των γυμνασίων, βλ. MacDowell 2000, 15-7.

⁴ Το συγγνωστό της χρήσης μέτριας βίας σε περιπτώσεις ερωτικής φιλονικίας αναδεικνύεται στον *Κατὰ Τιμάρχου* (Αισχίν. 1.134), όπου ο ίδιος ο ρήτορας παραδέχεται πως οι *καλοὶ κάγαθοί* νέοι γίνονται *περιμάχητοι*, και αμέσως μετά, όταν ο ρήτορας ανασκευάζει την κατηγορία που υποθέτει ότι θα του απευθύνει η αντίπαλη πλευρά, ότι ο ίδιος έχει υπάρξει *όκληρός* στα γυμνάσια (135). Εξαιρετικά χρήσιμος είναι ο σχολιασμός των χωρίων αυτών από τον Fisher (2001, 274-82). Επίσης, το ίδιο θέμα θίγεται στον *Πρὸς Σίμωνα* λόγο (Λυσ. 3.4), παρόλο που εκεί ο ομιλητής είναι σχετικά με γάλης ηλικίας, και ως εκ τούτου ο Λυσίας τον παρουσιάζει να υιοθετεί απολογητικό τόνο σχετικά με την ερωτική του δραστηριότητα (*παρὰ τὴν ἡλικίαν τὴν ἑμαυτοῦ ἀνοητότερον πρὸς τὸ μειράκιον διατεθείς*). Σχετική βιβλιογραφία: Dover 1964, 31-42 και 1978, 54-7, Winkler 1990, 49, Coehn 1995, 127-8, και Fisher 1998, 73-8.

⁵ Σην άποψη αυτή επανέρχεται ο Fisher και αλλού (1998, 95), και την ερμηνεία του δέχεται ο Cohen (1995, 138), προσθέτοντας ότι είναι αδύνατο να γνωρίζουμε τι προκάλεσε την αντιπαλότητα μεταξύ τους. Είναι ενδεικτικό πάντως ότι ο Τείσις ακινητοποιεί πιθανώς μαζί με τον Πυθέα τον Αρχίππο (*συναρπάσαντες ἔδησαν*, 4), πράγμα που ίσως να υποδηλώνει την επιθυμία του κηδεμόνα/εραστή του Τείσιδος να μοιραστούν ως ένα σημείο την εκδίκηση. Σχετικά με τα όρια της δοτικότητας του ερωμένου στον εραστή, βλ. Dover 1978, 81-91.

ριζε ότι ο Αρχίππος του επιτέθηκε πρώτος στην παλαιίστρα, δεν θα μπορούσε με κανέναν τρόπο να εξηγήσει γιατί δεν τον ενήγαγε τότε, αλλά προτίμησε να τον εκδικηθεί με τον βάνουσο τρόπο που παρουσιάζει ο ομιλητής. Το βέβαιο είναι, πάντως, ότι η πλευρά του Αρχίππου –ή καλύτερα ο λογογράφος Λυσίας– έκρινε ότι θα ήταν συμφέροσα μια αναφορά στο περιστατικό αυτό. Το ερώτημα είναι για ποιον λόγο.

Η υπερασπιστική γραμμή του Τείσιδος θα στηριζόταν στον ισχυρισμό ότι ο Αρχίππος μπήκε απρόσκλητος στο σπίτι και προσέβαλε βάνουσα τα μέλη του οίκου (5). Η πλευρά του κατηγορουμένου συνεπώς θα παρουσίαζε τον Αρχίππο ως έναν εκδικητικό νέο, ο οποίος, παρόλο που προσέβαλε πρώτος τον Τείσιν, δεν ξέχασε ποτέ τη μεταξύ τους διαφορά, και μεθυσμένος μπήκε βίαια στο σπίτι του με σκοπό να *υβρίσει* τον ίδιο και την οικογένειά του. Ακολουθώντας αυτή την υπερασπιστική τακτική, ο Τείσις θα κατέθετε στο δικαστήριο τις μαρτυρίες των μελών της οικογένειάς του ή και φίλων ότι πράγματι έτσι συνέβησαν τα πράγματα. Αυτή η στάση του θα μπορούσε να παραλληλιστεί (παρά τις επί μέρους διαφορές των υποθέσεων) με τη στάση των γιων του Κόνωνα, οι οποίοι, επίσης τελώντας σε κατάσταση μέθης, επίσης υβριστικοί και βίαιοι, έδωσαν συνέχεια στην αντιπαλότητά τους με τον Αρίστων, επιστρέφοντας στην πόλη από τη φρουρά στο Πάνακτο. Ίσως ο Λυσίας να προέβλεψε ότι ο Τείσις –αντικρούοντας την εκδοχή ότι ενήργησε σύμφωνα με τις εντολές του Πυθέα– θα παρουσίαζε τον εαυτό του ως έναν ήσυχο νέο,⁶ και θα ισχυριζόταν ότι η διάθεσή του να συμφιλιωθεί με τον Αρχίππο ήταν ειλικρινής και συνεπώς ότι ήταν δική του απόφαση να μην δώσει συνέχεια στο περιστατικό που συνέβη στην παλαιίστρα. Αυτή του η στάση θα ήταν παρόμοια (όχι, όμως, και πανομοιότυπη) με τη στάση του ομιλητή στον *Πρὸς Σίμωννα* λόγο (Λυσ. 3),⁷ ο οποίος αποφεύγει τους αντιπάλους του και δεν δίνει συνέχεια στη βίαιη εισβολή τους στο σπίτι του ή με τη συνετή στάση του Αρίστων, που προτιμά να αποφεύγει ανθρώπους σαν τους γιους του Κόνωνα (Δημ. 54.6 – αλλά εκεί ο Αρίστων δέχεται ότι έτρεφε εχθρικά συναισθήματα εναντίον τους).

Ο Αρχίππος από την άλλη πλευρά, που έχει άγνοια του σχεδίου του Πυθέα,⁸ παρουσιάζεται να υιοθετεί σχετικά ανεμμένη συμπεριφορά απέναντι στον Τείσιν, προκειμένου να καταστεί φανερό ότι υπήρξε θύμα της δολοπλοκίας τους: δεν διστάζει να περάσει μπροστά από το σπίτι του Τείσιδος –αν και ο ομιλητής αισθάνεται την ανάγκη να εξηγήσει ότι αυτό συνέβη επειδή ήταν γείτονες– και δέχεται να συμμετάσχει το βράδυ (*συσκοτάζοντας*) στον *κῶμον* στον οποίον τον προσκαλεί ο Τείσις, αν και μπορούμε να διακρίνουμε κάποια σκόπιμη επιφυλακτικότητα όταν αρχικά αρνείται

⁶ Η διαπίστωση του Cohen (1995, 139 σημ. 38) ότι δεν διαθέτουμε την ανασκευή των επιχειρημάτων της υπεράσπισης είναι σωστή, εντούτοις ο ομιλητής σαφώς μας πληροφορεί σχετικά με την αξονική θέση του κατηγορουμένου, μεταφέροντας τα λόγια του Τείσιδος προς τον Αντίμαχο (5).

⁷ Βλ. Carey 1989, 89.

⁸ Την άγνοια αυτή υπαινίσσεται η φράση *ἐκ τῶν πεπραγμένων ἡσθήμεθα*, που δηλώνει ότι η πλευρά του Αρχίππου συνήγαγε εκ των υστέρων ότι ο Πυθέας είχε συμβουλευσει τον Τείσιν να καμφθεί τον φίλο του Αρχίππου.

να δειπνήσει μαζί του. Το γεγονός, πάντως, ότι ο Άρχιππος τελικά δέχεται την πρόσκληση του Τείσιδος, παρά την κάπως πεποιημένη αρχική του άρνηση να ανταποκριθεί στην πρόσκληση σε δείπνο, καθώς και η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς (στο απόσπασμά μας τουλάχιστον) σε συγκεκριμένα περιστατικά που θα αποδείκνυαν έμπρακτα τη μεταστροφή της συμπεριφοράς του Τείσιδος είναι δύο στοιχεία που προκαλούν κάποιες υποψίες σχετικά με την αξιοπιστία του ομιλητή και μας οδηγούν στο να εικάσουμε ότι στο διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στη συνάντηση των δύο ανδρών στην παλαίστρα και την πρόσκληση σε δείπνο θα συνέβησαν πράγματα που ο ομιλητής προτιμά να αποκρύψει.⁹ Στη *διήγησιν* πάντως έχει κάθε λόγο να αναδείξει την υποκριτική, ύπουλη και παράλογη (*εἰς τοῦτο μανίας*, 3) στάση του Τείσιδος, ο οποίος καλοδέχεται τον Άρχιππο στο σπίτι του (*ἐκέλευον εἰσέναι*, 4), για να τον μαστιγώσει λίγη ώρα αργότερα.

Ο Λυσίας συνεπώς παρενθέτει στη *διήγησιν* την πληροφορία ότι ο Τείσις ανέφερε στον Πυθέα όσα έγιναν στην παλαίστρα και ότι εκείνος τον συμβούλευσε να συμφιλιωθεί με τον Άρχιππο και να τον εκδικηθεί αργότερα, προκειμένου να θεραπεύσει τη βασική αδυναμία της πλευράς του πελάτη του. Η μαστίγωση του Αρχίππου συνέβη στο σπίτι του Τείσιδος, αφού μάλιστα εκδιώχθηκε βίαια ο μοναδικός πιθανός μάρτυρας του πρώτου, δηλαδή ο άνδρας που εκφωνεί τον λόγο. Η αφήγηση του περιστατικού στην παλαίστρα και η περιγραφή της μηχανορραφίας, εμπνευστής της οποίας ήταν ο Πυθέας, αποσκοπεί στην προκατάληψη των δικαστών, ενώ παράλληλα –και τούτο είναι ίσως σημαντικότερο– συμπληρώνει ένα λογικό κενό στην υπόθεση,¹⁰ διότι παρέχει το κίνητρο της πράξης του κατηγορουμένου, κατά τρόπο μάλιστα εξαιρετικά αληθοφανή, εφ' όσον ο Τείσις πληρώνει τον Άρχιππο με το ίδιο νόμισμα: ο Άρχιππος, ο οποίος έσκωψε τον Τείσιν για εκούσια ερωτική δουλεία στον Πυθέα, τιμωρείται τώρα ο ίδιος σαν να είναι δούλος.¹¹ Το περιστατικό αυτό, άλλωστε, και η κατάσταση της υγείας του Αρχίππου μετά τη μαστίγωση (6) είναι τα μοναδικά στοιχεία που φαίνεται ότι θα μπορούσε να στηρίξει η πλευρά του κατηγορού σε μαρτυρίες προσώπων μη εμπλεκομένων στην υπόθεση.

Μήπως, όμως, υπάρχουν και πρόσωπα που εμπλέκονται στην υπόθεση, τα οποία θα μπορούσαν να καταθέσουν; Ασφαλώς, είναι οι δούλοι του Τείσιδος που μαστίγωσαν τον Άρχιππο. Αν ο Τείσις αρνούσαν ότι ο ίδιος ή οι δούλοι του μαστίγωσαν τον Άρχιππο, είναι πολύ πιθανό ότι σε κάποιο σημείο του λόγου ο ομιλητής θα ανέφερε ότι ο Άρχιππος προκάλεσε τον Τείσιν να παραδώσει τους δούλους του για να παρά-

⁹ Εντύπωση προκαλεί και η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς εκ μέρους του ομιλητή σε κάποια ενέργειά του μετά από τη βίαιη εκδίωξή του από το σπίτι του Τείσιδος, όταν πια θα είχε κατανοήσει τις απειλητικές διαθέσεις του Τείσιδος.

¹⁰ Ο Λυσίας χρησιμοποιεί την ίδια τακτική και στον *Υπέρ του Έρατοσθένους φόνου* (1.16, 29) και στον *Πρός Σίμωνα* (3.6-9). Βλ. Carey 1989, 95-6.

¹¹ Την ερμηνεία αυτή υιοθετεί ο Cohen 1995, 137· για τη μαστίγωση και τον ιδιωτικό εγκλεισμό του Αρχίππου, βλ. την επόμενη ενότητα.

σχουν μαρτυρίες με τη διαδικασία της *βασάνου* και εκείνος αρνήθηκε. Σε αυτή την περίπτωση θα είχαμε μια εντελώς παράδοξη κατάσταση, διότι ο Αρχίππος θα γινόταν βασανιστής των βασανιστών του και εκείνοι θα έπρεπε –πιθανώς υφιστάμενοι μαστίγωση– να απαντήσουν στο ερώτημα: «με μαστίγωσε ο κύριός σας και εσείς;». Βεβαίως, είναι εντελώς απίθανο η *βάσανος* να πραγματοποιήθηκε, διότι, ενώ οι ομιλητές στους δικανικούς λόγους συχνά χρησιμοποιούν την *πρόκλησιν* αυτή για να στηρίζουν την επιχειρηματολογία τους, σε καμία από τις γνωστές σε εμάς υποθέσεις δεν εφαρμόστηκε αυτό το είδος ανάκρισης.¹² Στον συγκεκριμένο λόγο εντούτοις, η *πρόκλησις* σε βασανισμό θα υπογράμμιζε την πλήρη αντιστροφή των ρόλων και συνεπώς θα αναδείκνυε την ακραία υβριστική συμπεριφορά του Τείσιδος.

III. Ὑβρις

Παρόλο που άλλοι δικανικοί λόγοι περιλαμβάνουν αρκετές αναφορές σε περιστατικά βίας ανάμεσα σε Αθηναίους πολίτες και αποκαλύπτουν την ύπαρξη κοινωνικής ανοχής σε συμπλοκές νέων, στο απόσπασμα που εξετάζουμε ανιχνεύονται δύο αρκετά σπάνια χαρακτηριστικά, τα οποία έχουν έναν κοινό παρονομαστή: τη μαστίγωση και τον ιδιωτικό εγκλεισμό του Αρχίππου, πράξεις ατιμωτικές καθ' αυτές, οι οποίες αρμόζουν αποκλειστικά και μόνο σε δούλους και όχι σε Αθηναίους πολίτες. Επιπροσθέτως, και τα δύο αυτά παραπτώματα είναι τυπικά δείγματα *ύβρεως* και συνοδεύονται από άλλα τυπικά χαρακτηριστικά υβριστικής συμπεριφοράς. Στο υπόλοιπο της εργασίας αυτής θα με απασχολήσουν δύο ζητήματα: (α) τα τυπικά χαρακτηριστικά της *ύβρεως* που διακρίνουμε στον λόγο, και (β) η ταυτότητα του κατηγορού και η διαδικασία με την οποία ενάγει τον Τείσιν.

1. Συμπτώματα Ὑβρεως Στον Κατὰ Τείσιδος

Η έννοια της *ύβρεως* έχει πρόσφατα προσελκύσει το ενδιαφέρον της έρευνας και είναι βέβαιο ότι σήμερα βρισκόμαστε σε πολύ καλύτερο σημείο κατανόησης απ' ό,τι πενήντα χρόνια πριν, όταν ακόμη θεωρούνταν ότι η *ύβρις* είχε κατ' εξοχήν θρησκευτικό περιεχόμενο και ως εκ τούτου η σημαντικότερη συμβολή της σύγχρονης έρευνας εντοπίζεται κυρίως στις προσπάθειες ανάδειξης του πολιτικού, κοινωνικού και νομικού περιεχομένου της *ύβρεως*. Εντούτοις, παρά την αναμφισβήτητη πρόοδο που έχει σημειωθεί, δεν έχει ακόμη καταστεί δυνατό να δοθεί ένας κοινώς αποδεκτός ορισμός της *ύβρεως*, παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι μελετητές τείνουν να συμφωνήσουν ως προς τα τυπικά χαρακτηριστικά της υβριστικής συμπεριφοράς. Για τις ανάγκες

¹² Σχετικά με τη *βάσανον*, βλ. Thür 1977· μια σύντομη, αλλά διαφωτιστική παρουσίαση του θέματος παρέχει ο Gagarin 1997, 21-2.

της παρούσας μελέτης θα είναι αρκετό να παραθέσω τις δύο επικρατούσες απόψεις σχετικά με το περιεχόμενο της έννοιας της *ύβρεως*, ώστε να επανέλθω στην εξέταση των εκδηλώσεων υβριστικής συμπεριφοράς στο απόσπασμά μας. Η πρώτη σύγχρονη συστηματική μελέτη της έννοιας της *ύβρεως* γράφτηκε από τον MacDowell,¹³ ο οποίος εξετάζοντας έναν σημαντικό αριθμό χωρίων, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι *ύβρις* είναι το να «διαθέτει κανείς ενέργεια ή δύναμη και να την χρησιμοποιεί για προσωπική του ευχαρίστηση». Την αντίληψη αυτή αντέκρουσε μεταγενέστερα ο Fisher, ο οποίος μελέτησε διεξοδικά την *ύβριν* στη λογοτεχνία,¹⁴ και μετατοπίζοντας την έμφαση από τον υβριστή στο θύμα της *ύβρεως*, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι *ύβρις* είναι η συμπεριφορά που έχει ως στόχο την ατίμωση ενός προσώπου ή μιας ομάδας ανθρώπων.¹⁵

Ποια είναι όμως τα συνοδά χαρακτηριστικά της *ύβρεως*, είτε πρόκειται για αιτίες που την προκαλούν είτε για συνέπειες που προκαλούνται από αυτήν; Ο MacDowell κατατάσσει στις πρώτες «τη νεότητα, την αφθονία τροφής και ποτού, και τον πλούτο», ενώ στις δεύτερες «την ακόμη μεγαλύτερη κατανάλωση τροφής και ποτού, την ερωτική δραστηριότητα, τα πειράγματα, τα χτυπήματα και τους φόνους, την υφαρπαγή της περιουσίας και των προνομίων των άλλων, το να κοροϊδεύει κανείς τους άλλους, και την ανυπακοή στην ανθρώπινη και τη θεϊκή εξουσία».¹⁶ Η μελέτη του αποσπάσμάτος μας αναδεικνύει αρκετά δείγματα *ύβρεως* και τα καταστασιακά συμφραζόμενα της υπόθεσης παρέχουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την εκδήλωση υβριστικής συμπεριφοράς.

Η λέξη *ύβρις* δεν απαντά ούτε μία φορά στο απόσπασμα που εξετάζουμε, αλλά μπορούμε να εικάσουμε με αρκετή ασφάλεια ότι σε άλλα σημεία του λόγου ο ομιλητής δεν θα έχανε την ευκαιρία να επαναλάβει ότι ο Τείσις υπήρξε υβριστής ή να εξομοιώσει την επίθεσή του με *ύβριν*. Ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς, εισάγοντας τη σύγκριση της παρούσας *διηγέσεως* με τη *διήγησιν* του *Κατά Κόνωνος* λόγου του Δημοσθένη, την χαρακτηρίζει *ύβριστικήν*, ενώ η λέξη *ύβρις* απαντά σχεδόν πάντοτε σε υποθέσεις βιαιοπραγίας,¹⁷ ανεξάρτητα από τη νομική διαδικασία με την οποία κατέληξε η κάθε υπόθεση στο δικαστήριο.¹⁸ Τα συνοδά χαρακτηριστικά της *ύβρεως* που συναντούμε στο απόσπασμα –εκτός από τη μαστίγωση και τον ιδιωτικό εγκλεισμό

¹³ MacDowell 1976 και 1990, 18-23.

¹⁴ Fisher 1992.

¹⁵ Και οι δύο ερμηνείες είναι συμβατές με τον ορισμό της *ύβρεως* στη *Ρητορική* (1378b23-25) του Αριστοτέλη (*ἔστι γὰρ ὕβρις τὸ πράττειν καὶ λέγειν ἐφ' οἷς αἰσχύνῃ ἔστι τῷ πάσχοντι, μὴ ἵνα τι γίγνηται αὐτῷ ἄλλο ἢ ὃ τι ἐγένετο, ἀλλ' ὅπως ἴσθη*), αλλά ο μεν MacDowell δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην φράση *ὅπως ἴσθη*, ο δε Fisher στη φράση *ἐφ' οἷς αἰσχύνῃ ἔστι τῷ πάσχοντι*.

¹⁶ MacDowell 1990, 19.

¹⁷ Βλ. Fisher 1992, 50-3.

¹⁸ Ο MacDowell (1990, 22) παρατηρεί ότι όλες οι γνωστές σε εμάς υποθέσεις που σχετίζονται με την *ύβριν* περιλαμβάνουν σωματική ή σεξουαλική βία.

του Αρχίππου που θα εξεταστούν στη συνέχεια– περιλαμβάνουν (α) τη νεότητα και τον πλούτο, (β) τη μέθη, και (γ) τη βία και τους προπηλακισμούς.

(α) Ο Τείσις (και ο Άρχιππος) είναι νέοι.¹⁹ ο Τείσις είναι ορφανός –εφ’ όσον ο Πυθέας είναι επίτροπός του– και έχει πάρει πρόσφατα την πατρική περιουσία στα χέρια του (*τὰ πατρῶα*, 5).²⁰ Η λέξη *νεωστί*²¹ δεν μας βοηθά να προσδιορίσουμε με απόλυτη ακρίβεια την ηλικία του Τείσιδος, ο οποίος πάντως, εφόσον πλέον δικαιούται να πάρει κληρονομιά θα είναι τουλάχιστον 18, ή ίσως 20 ετών (*μειράκιον*, 1)²² –εάν έχει ολοκληρώσει ήδη τη στρατιωτική του εκπαίδευση. Πόσο ευκατάστατος είναι ο Τείσις δεν είμαστε σε θέση να το γνωρίζουμε, ο ομιλητής, πάντως, τον παρουσιάζει ως πλούσιο (4), και έχει περισσότερους από έναν δούλους στο σπίτι (4), αλλά επίσης διαθέτει αρκετό ελεύθερο χρόνο για να γυμνάζεται στην παλαιστρα (1)²³ και να καλεί φίλους σε *δείπνα*.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη (*Ρητορική* 1383a2-3), κατ’ εξοχήν υβριστές είναι οι πλούσιοι, οι ισχυροί και εκείνοι που έχουν πολλούς φίλους, διότι δεν φοβούνται τις συνέπειες των πράξεών τους. Αργότερα στο ίδιο κείμενο (1390b32–1391a2), σχολιάζει ότι ιδιαίτερα υβριστικοί είναι όσοι απέκτησαν πρόσφατα πλούτο, αφ’ ενός διότι επιθυμούν να τον επιδεικνύουν, αφ’ ετέρου διότι θεωρούν ότι μπορούν να κάνουν ό,τι θέλουν. Αυτές οι στερεοτυπικές αντιλήψεις σχετικά με τον πλούτο προβάλλονται ξεκάθαρα στον Τείσιν.²⁴ Ο Λυσίας παρουσιάζει τον νεαρό άνδρα ως τυπικό υβριστή, ο οποίος, μόλις παίρνει στα χέρια του την πατρική περιουσία, υιοθετεί αλαζονική και επιδεικτική συμπεριφορά. Είναι αρκετά πιθανό ότι σε κάποιο σημείο του λόγου του ο ομιλητής θα καλούσε τους δικαστές να τιμωρήσουν με την μεγαλύτερη δυνατή αυστηρότητα τον Τείσιν, προκειμένου να παραδειγματιστούν και όσοι άλλοι νέοι υιοθετούν παρόμοια συμπεριφορά,²⁵ ή ότι θα έθιγε το ζήτημα της ασυδοσίας αριστοκρατικών νέων, όπως ο Τείσις, προειδοποιώντας για τους κινδύνους που ενέχει αυτή η συμπεριφορά για τη δημοκρατία. Αυτή εν πολλοίς είναι η βασική θέση του ομιλητή

¹⁹ Στην περίπτωση που ο φίλος του Αρχίππου λειτουργεί εδώ ως *συνήγορος*, είναι βέβαιο ότι η επιλογή του Αρχίππου να μην εκφωνήσει μόνος του τον λόγο θα αποδιδόταν στο νεαρό της ηλικίας του (βλ. Todd 2000, 348).

²⁰ Παρουσίαση του ζητήματος της νομικής προστασίας των ορφανών και του τρόπου διανομής της πατρικής περιουσίας παρέχουν ο MacDowell (1978, 92-8) και η Romeroy (1997, 171-2).

²¹ Είναι αξιοπρόσεκτο ότι στο σημείο αυτό ο Λυσίας δίνει έμφαση στην έννοια της νεότητας με την επανάληψη *τῶν νέων...νεωστί...νέος*.

²² Για τη λέξη *μειράκιον*, πρβλ. Λυσ. 3.5.

²³ Ο Fisher (1998) εντούτοις, υποστηρίζει ότι οι παλαιστρες και τα γυμνάσια με την πάροδο του χρόνου στην κλασική περίοδο γίνονταν ολοένα και πιο προσβάσιμα σε μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού.

²⁴ Η σχέση *ὑβρεως* – πλούτου και ως εκ τούτου οι προκαταλήψεις των δικαστών έναντι της ελίτ των πλουσίων αναδεικνύονται στον *Κατὰ Λοχίτου* λόγο του Ισοκράτη, από τον οποίο διαθέτουμε ένα μικρό μόνο μέρος. Σχετικά με την ιστορία του ζητήματος αυτού και τη σχέση του με τη Σολωνεια νομοθεσία, βλ. Murray 1990.

²⁵ Πρβλ. Ισοκράτη, 20.17.

στον *Κατὰ Λοχίτου* λόγο (Ισοκρ. 20), συμπυκνώνεται δε στον *Κατὰ Μειδίου* (Δημ. 21.143), όταν ο ρήτορας διακηρύσσει ότι «δεν υπάρχει ούτε και θα υπάρξει ποτέ στο μέλλον τίποτε, ούτε η καταγωγή, ούτε ο πλούτος, ούτε η δύναμη, το οποίο θα πρέπει εσείς να ανεχθείτε αν συνοδεύεται από *ὑβριν*».²⁶

(β) Η βίαη συμπεριφορά του Τείσιδος (αλλά και η υποτιθέμενη εισβολή του Αρχίππου στο σπίτι του) συνδέονται με τη μέθη. Ας ξαναθυμηθούμε ότι ο Τείσις καλεί τον Αρχίππο πρώτα σε δείπνο και όταν ο τελευταίος αρνείται, του προτείνει να ενωθεί με την παρέα τους για να διασκεδάσουν σε *κῶμον*, δηλαδή στο ξεφάντωμα που θα ακολουθούσε στους δρόμους της πόλης. Το *δείπνον* και ο *κῶμος*, όπως και οι επισκέψεις στις παλαισטרές, είναι δραστηριότητες των προνομιούχων τάξεων της κλασικής Αθήνας και συχνά παρέχουν τις αφορμές για εκδήλωση υβριστικής συμπεριφοράς.²⁷ Εμβληματικής υφής ως προς τον κίνδυνο της εκτροπής των συμποσιαστών σε *ὑβριν* είναι ένα απόσπασμα του κωμικού ποιητή Ευβούλου, όπου ο Διόνυσος μοιράζει ως συμποσιάρχος το κρασί που θα καταναλωθεί σε δέκα κρατήρες, και όταν φτάνει στον τέταρτο λέει: *ὁ δὲ τέταρτος οὐκέτι / ἡμέτερός ἐστ' ἄλλ' ὑβρεος* (απ. 94, 6-7).²⁸

Στο απόσπασμά μας συμποτική *ὑβρις* αποδίδεται ρητά μόνο στον Αρχίππο, για τον οποίον ο Τείσις ισχυρίζεται ότι μπήκε μεθυσμένος στο σπίτι και προσέβαλε τα μέλη του οίκου. Όμως δεν θα πρέπει να αμφιβάλουμε ότι το *δείπνον* στο οποίο κάλεσε ο Τείσις τον Αρχίππο θα περιελάμβανε οινοποσία,²⁹ και συνεπώς ότι, όταν ο Τείσις μαστίγωσε τον Αρχίππο, βρισκόταν σε κατάσταση μέθης.

Τόσο η πλευρά του κατηγορού ο όσο και η πλευρά του κατηγορουμένου είχαν κάθε λόγο να επικαλεστούν την *παροιμίαν*³⁰ του αντιδίκου τους ως επιβαρυντικό στοιχείο. Ο Λυσίας εξουδετερώνει τον ισχυρισμό της αντίπαλης πλευράς ότι ο Αρχίππος εισέβαλε μεθυσμένος στο σπίτι του Τείσιδος, προσθέτοντας μια πληροφορία την ακρίβεια της οποίας αδυνατούμε να ελέγξουμε: ο Τείσις δεν μαστίγωσε τον Αρχίππο μόνο το

²⁶ Πρβλ. Ισοκράτη, 20.18, όπου ο ομιλητής συμβουλεύει τους δικαστές να ψηφίσουν λαμβάνοντας υπ' όψιν (ως οικονομικά ασθενέστεροι του κατηγορουμένου) τα δικά τους συμφέροντα (*ἔστιν δὲ δικαστῶν νοῦν ἐχόντων περὶ τῶν ἀλλοτρίων τὰ δίκαια ψηφίζομένους ἅμα καὶ τὰ σφέτερ' αὐτῶν εὖ τίθεσθαι*). Βλ. Ober 2003, 320-5, κυρίως 324-5.

²⁷ Βλ. Murray 1990, 149-61, Fisher 1990, 128-9 και 1992, 99-102, Ober 2003, 391.

²⁸ Βλ. Hunter 1983, 185-6, 188, του οποίου την έκδοση ακολουθώ.

²⁹ Η οινοποσία δεν άρχιζε, αλλά συνεχιζόταν στον *κῶμον*, κατά τον οποίο οι παρέες πήγαιναν απρόσκλητες σε άλλα συμπόσια. Ένα καλό παράδειγμα παρέχει το *Συμπόσιον* του Πλάτωνα (212c6-212e3), όταν ξαφνικά διακόπτεται η συζήτηση από τον θόρυβο κάποιων κωμαστών –ανάμεσά τους και ο Αλκιβιάδης– και τη φωνή μιας αυλητρίδας· ο Αγάθων, προκειμένου να τους αποφύγουν, προτείνει στους συμποσιαστές να υποκριθούν ότι έχουν σταματήσει να πίνουν, και όταν μπαίνει ο Αλκιβιάδης (212e3-4) είναι ήδη «ολότελα μεθυσμένος» (*μεθύοντα ἄνδρα πάνυ σφόδρα δέξεσθε συμπότην, ἢ ἀπίωμεν...*). Αλλά και μετά την ολοκλήρωση του λόγου του Αλκιβιάδη εμφανίζεται ένα νέο κύμα κωμαστών (223b2).

³⁰ Η λέξη *παροιμία* δεν απαντά στο κείμενο, αλλά χρησιμοποιείται συχνά για να δηλώσει την επιθετική και υβριστική συμπεριφορά (ιδίως των νέων) που προκαλείται από τη μέθη (πρβλ. για παράδειγμα Λυσ. 3.19, Δημ. 54.5, Αισχίν. 1.61 και Ησύχιο s.v. *παροιμία*: *ἡ ἐκ τοῦ οἴνου ὑβρις*).

βράδου, αλλά ζήτησε από τους δούλους του να τον μαστιγώσουν και όταν είχε πια ξημερώσει, όταν δηλαδή θα ήταν νηφάλιος ή έστω σχετικά πιο νηφάλιος.³¹ Αυτή η πληροφορία, που δίνεται στενά συνδεδεμένη με την περιεκτική σκιαγράφηση του υβριστικού χαρακτήρα του Τείσιδος (*ἀλλ' ἐξηλωκώς... πλούσιος εἶναι*, 4), συμβάλλει αποφασιστικά στην εικόνα που θα διαμόρφωσαν οι δικαστές για το ήθος του κατηγορουμένου, ο οποίος όχι μόνο επαναλαμβάνει την πράξη του, αλλά την επαναλαμβάνει και νηφάλιος υπό το φως της ημέρας.³² Ό,τι φαίνεται να υπαινίσσεται εδώ ο ομιλητής –σε όσο από το κείμενο μας έχει σωθεί– το λέει ρητά ο Δημοσθένης, συγκρίνοντας το χτύπημα που ο ίδιος δέχτηκε από τον νηφάλιο Μειδία (*ὑβρει καὶ οὐκ οἴνω*, Δημ. 21.74) με τα θανάσιμα χτυπήματα που δέχτηκε ο Βοιωτός από τον μεθυσμένο Ευαίωνα (Δημ. 21.71-76):³³ Την *ὑβριν* του Τείσιδος, όπως και την *ὑβριν* του Μειδία, δεν χρειάζεται να την συνδαυλίσει το ποτό για να εκδηλωθεί, αλλά είναι εγγενές γνώρισμα του χαρακτήρα του.

(γ) Ίχνη υβριστικής συμπεριφοράς διακρίνονται στον καβγά που ξέσπασε στην παλαιστρά, αλλά η συχνότητα τέτοιων επεισοδίων και ο τρόπος με τον οποίο αφηγείται το περιστατικό ο ομιλητής δεν αφήνουν περιθώρια για βέβαια συμπεράσματα. Ωστόσο, η απάντηση του Τείσιδος στον Αντίμαχο περιέχει δύο τουλάχιστον εκδηλώσεις *ὑβρεως*: την εισβολή του Αρχίππου στο σπίτι του Τείσιδος και τον προπηλακισμό (*κακῶς λέγει*, 5) των παρισταμένων και ιδίως των γυναικών του οίκου.

Η εισβολή του Αρχίππου στο σπίτι του Τείσιδος, αν πράγματι συνέβη, και οι προπηλακισμοί που εκτόξευσε εναντίον των παρισταμένων (ιδίως των γυναικών) είναι ένας γνώριμος ρητορικός τόπος, τον οποίο ο Λυσίας χρησιμοποιεί αλλού,³⁴ αλλά εξουδετερώνει εδώ, εφ' όσον εντάσσεται στην υπερασπιστική τακτική του αντιδίκου. Ο τόπος αυτός σχετίζεται με την τρέχουσα ηθική της κλασικής Αθήνας, σύμφωνα με την οποία ήταν ανεπίτρεπτο οι αξιοπρεπείς γυναίκες ενός οίκου να εκτίθενται στη θέα ανδρών που δεν ανήκαν στον ίδιο οίκο. Στον λόγο *Κατὰ Διογείτονος* του Λυσία, ο ομιλητής –μεταφέροντας τα λόγια που υποτίθεται ότι απηύθυνε η χήρα του Διοδότου στον αδελφό του και επίτροπο των παιδιών του, τον Διογείτονα– αποδεικνύεται ιδιαίτερα προσεκτικός, όταν σπεύδει να διευκρινίσει

³¹ Είναι πιθανόν ότι η πλευρά του Αρχίππου θα μπορούσε να πιστοποιήσει τη διπλή μαστίγωση με τη μαρτυρία γιατρών ή των περαστικών που είδαν τον Αρχίππο (6). Ο ομιλητής στον *Κατὰ Κόνωνος* υιοθετεί αρκετά τεχνικό ιατρικό λεξιλόγιο, το οποίο προφανώς θα συνέβαλε στην αληθοφάνεια του ισχυρισμού του ότι ο Αρίστων λίγο έλειψε να «καταλήξει» (Δημ. 54.11-12).

³² Πρβλ. Αριστοτέλη, *Ρητ.* 1402b8-12.

³³ Ο Fisher (1990, 129), εξετάζοντας τη σχέση μέθης και *ὑβρεως* οδηγείται στο συμπέρασμα ότι «οι περιπτώσεις νηφάλιων, προσχεδιασμένων και αλαζονικών επιθέσεων συνιστούν τη χειρότερη μορφή *ὑβρεως*». Βλ. επίσης MacDowell 1990, 290.

³⁴ Στον *Πρὸς Σίμωνα* λόγο (Λυσ. 3.6), όταν ο Σίμων εισβάλλει μεθυσμένος στην *γυναικωνίτιν*, όπου βρίσκονταν η αδελφή και οι ανιψιές του ομιλητή, και φτάνει σε τέτοιο σημείο *ὑβρεως* (7), ώστε πείθεται να απομακρυνθεί μόνον όταν τον επιπλήττουν οι παρευρισκόμενοι και όσοι είχαν μπει στο σπίτι μαζί του (βλ. Carey 1989, 97).

πως ει και μη πρότερον εἴθισται λέγειν ἐν ἀνδράσι, τὸ μέγεθος αὐτὴν ἀναγκάσει τῶν συμφορῶν... δηλώσαι πάντα πρὸς ἡμᾶς (11).³⁵ Ο ομιλητής στον λόγο *Κατὰ Εὐέργου και Μνησιβούλου* ([Δημ.] 47.38) μπαίνει στο σπίτι του Θεόφημου επειδή η πόρτα είναι ανοικτή και αφού προηγουμένως έχει βεβαιωθεί ότι ο άνδρας είναι άγαμος. Ομοίως, ο Δημοσθένης αναφέρεται συνοπτικά στην εισβολή του Μειδία και του Θρασύλοχου στο σπίτι του και στην απρεπή γλώσσα που χρησιμοποίησαν ενώπιον της μητέρας του και της αδελφής του με τη λέξη *ὕβρισματα* (81).³⁶ Ο Λυσίας, λοιπόν, προβλέποντας ότι οι αντίπαλοι θα χρησιμοποιούσαν αυτόν τον ρητορικό τόπο, επαναλαμβάνει δύο φορές ότι ο Αρχίππος και ο φίλος του μπήκαν στο σπίτι κατόπιν προσκλήσεως του κατηγορουμένου (*κόπτομεν τὴν θύραν, οἱ δ' ὑμᾶς ἐκέλευον εἰσιέναι*, 4 και *κελεύσαντος Τείσιδος και τῶν οἰκείων*, 5). Είναι πιθανόν ότι οι προπηλακισμοί του Αρχίππου –αν δεχθούμε την εκδοχή του Τείσιδος– θα εκτράπηκαν στην αισχρολογία και θα περιείχαν ὕβρεις σεξουαλικού περιεχομένου.³⁷

2. Ο Κατὰ Τείσιδος και ο νόμος

Έχει καταστεί φανερό, ελπίζω, ότι το απόσπασμα περιέχει αρκετά τυπικά χαρακτηριστικά *ὕβριστικής* συμπεριφοράς, είτε πρόκειται για αιτίες που την προκαλούν είτε για συνέπειες που επιφέρει. Στο υπόλοιπο αυτής της μελέτης θα ασχοληθώ με την πράξη για την οποία κατηγορείται ο Τείσις, δηλαδή τη μαστίγωση του Αρχίππου, και θα προσπαθήσω να απαντήσω σε δύο ερωτήματα: (α) με ποια νομική διαδικασία βρέθηκε ο Τείσις κατηγορούμενος και (β) με ποια ιδιότητα εκφωνεί τον λόγο ο ομιλητής.

Παρατηρήσαμε ήδη ότι ομιλητής δεν είναι ο ίδιος ο Αρχίππος, αλλά ένας φίλος του, ο οποίος έχει περιορισμένη συμμετοχή στα γεγονότα που αφηγείται. Υπάρχουν συνεπώς δύο πιθανότητες: είτε ο φίλος του Αρχίππου δέχθηκε να τον εκπροσωπήσει στο δικαστήριο ως *συνήγορος*, και σε αυτή την περίπτωση η δίκη είναι ιδιωτική ή ο φίλος του Αρχίππου ενήγαγε τον Τείσιν ως *βουλόμενος*, οπότε η δίκη είναι δημόσια, ίσως μια *γραφὴ ὕβρεως*.

Η διπλή μαστίγωση και ο εγκλεισμός του Αρχίππου ισοδυναμούν με σοβαρή προσβολή της *τιμῆς* του,³⁸ διότι και οι δύο είναι αυστηρές τιμωρίες τις οποίες θα επέβαλλε

³⁵ Ο Gagarin (2001) παρέχει μια σημαντική επισκόπηση του τρόπου με τον οποίο παρουσιάζονται οι γυναίκες στην αττική ρητορεία και επιμέρους αναλυτική εξέταση της περίπτωσης της χήρας του Διοδότου.

³⁶ Πρβλ. Λυσ. 3.6: *ἐλθὼν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τὴν ἐμὴν νύκτωρ μεθύων, ἐκκόψας τὰς θύρας εἰσῆλθεν εἰς τὴν γυναικωνίτιν*.

³⁷ Σύμφωνα με τον Cohen 1995, 143· ο Δημοσθένης περιγράφοντας το περιστατικό της εισβολής του Μειδία και του αδελφού του στο σπίτι του αποφεύγει την αισχρολογία, αλλά επιτείνει τον εντυπωσιασμό που επιθυμεί να προκαλέσει με την αφήγησή του, λέγοντας ότι οι δύο άνδρες *ἐφθέγγοντο αἰσχρὰ και τοιαῦτα οἷ' ἂν ἄνθρωποι τοιοῦτοι φθέγγοντο*, μπροστά στην αδελφή του και τη μητέρα του (Δημ. 21.79).

³⁸ Ο Todd προσφύως παρατηρεῖ ότι το ὄνομα του Αρχίππου σημαίνει «αφέντης αλόγου» και συνεπώς

έναν Αθηναίος πολίτη σε έναν ανυπάκουο δούλο. Ενώ άλλες μορφές βίας αντιμετωπιζόνταν με μεγαλύτερη επιείκεια (ιδιαίτερως όταν παραβάτες ήταν νέοι) και θα πρέπει να υποθέσουμε ότι δεν ήταν σπάνιες στην κλασική Αθήνα, η μαστίγωση συνιστούσε έναν ιδιαίτερα επιδεικτικό εξευτελισμό, ακριβώς λόγω της συμβολικής εξομοίωσης του θύματος με τους δούλους.³⁹ Η περιγραφή της μαστίγωσης του Αρχίππου δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας σχετικά με την πρόθεση του δράστη: ο Τείσις (μαζί με τον Πυθέα;) δένουν τον ελεύθερο Αρχίππο πάνω στον *κίονα* για να τον ακινητοποιήσουν, και τότε ο Τείσις αρχίζει να τον μαστιγώνει. Την επόμενη μέρα, σε μια πλήρη αντιστροφή των ρόλων ελεύθερος / δούλος, οι δούλοι του Τείσιδος δένουν τον Αρχίππο στον *κίονα* και τον μαστιγώνουν για δεύτερη φορά.⁴⁰

Ο *Κατὰ Μειδίου* λόγος παρέχει ένα παράδειγμα μαστίγωσης Αθηναίου πολίτη από κάποιον συμπολίτη του, ενώ χαλαρότερα σχετίζεται με την υπόθεσή μας η περίπτωση του Πιτταλάκου στον *Κατὰ Τιμάρχου* λόγο του Αισχίνη.⁴¹ Ανάμεσα στα παραδείγματα ανθρώπων στους οποίους επιβλήθηκαν αυστηρές τιμωρίες για αδικήματα λιγότερο σοβαρά από αυτό του Μειδία, ο Δημοσθένης αναφέρει και την υπόθεση κάποιου Κτησικλή (Δημ. 21.180), ο οποίος συμμετέχοντας έφιππος σε μια πομπή χρησιμοποίησε το μαστίγιό του εναντίον κάποιου περαστικού.⁴² Ο Δημοσθένης θεωρεί ότι το αδίκημα του Κτησικλή ήταν λιγότερο σοβαρό από αυτό του Μειδία, διότι εκείνος συμμετείχε σε πομπή και συνεπώς ο περαστικός θα έπρεπε να παραμερίσει αναγνωρίζοντας την προτεραιότητα του εφίππου.⁴³ εντούτοις ο Κτησικλής, που απέδωσε την επίθεση στο γεγονός ότι ήταν μεθυσμένος, καταδικάστηκε σε θάνατο, διότι η πράξη του ήταν προϊόν *ἔβρεως*, κυρίως, όμως, διότι «μεταχειρίστηκε έναν ελεύθερο Αθηναίο πολίτη ως δούλο».⁴⁴

Όπως είδαμε, ο Τείσις δεν περιορίστηκε στο να μαστιγώσει τον Αρχίππο, αλλά μετά την πρώτη μαστίγωση την οποία διέπραξε με τα ίδια του τα χέρια, τον έκλεισε σε

το να τον μαστιγώσει κανείς την ημέρα των Ανακείων (3), μιας εορτής προς τιμήν του Κάστορα και του Πολυδεύκη που –όπως φαίνεται από το κείμενο περιελάμβανε υποδρομία– ίσως να συνιστούσε ιδιαίτερη προσβολή.

³⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι ο κακός δούλος που υφίσταται συχνά μαστίγωση για την πλημμελή εκτέλεση των καθηκόντων του αποκαλείται *μαστιγίας* (πρβλ. για παράδειγμα Αριστοφάνη, *Λυσιστράτη* 1240 και *Γπής* 1228).

⁴⁰ Σχετικά με τον *κίονα*, αλλά και τα μέσα βασανισμού, βλ. Hunter 1994, 166-8.

⁴¹ Για το περιστατικό αυτό βλ. Fisher 2001, 188-200.

⁴² Ο Κτησικλής ενήχθη με τη διαδικασία της *προβολής*, για την οποία βλ. MacDowell 1990, 13-6.

⁴³ Βλ. MacDowell 1990, 397. Συγκρίνοντας το περιστατικό αυτό με τη μαστίγωση του Αρχίππου διαπιστώνουμε ότι στο πρώτο η βία ασκήθηκε εν κινήσει, ενώ στην δεύτερη προηγήθηκε η ακινητοποίηση του θύματος. Εικάζω ότι η στατικότητα της σκηνής της μαστίγωσης του Αρχίππου θα ενέτεινε την αλγεινή εντύπωση που θα προκάλεσε στους δικαστές.

⁴⁴ Σχετικά με το ζήτημα της σωματικής τιμωρίας στην κλασική Αθήνα, βλ. Hunter 1994, κεφ. 6 και κυρίως 181-4, και 243, σημ. 5, όπου εξηγεί ότι η μαστίγωση ενός Αθηναίου πολίτη ήταν πράξη *ἔβρεως* που επέσυρε την θανατική καταδίκη. Βλ. επίσης Fisher 1990, 129.

ένα *οἶκημα*· και αυτή η πράξη του Τείσιδος εξομοιώνει τον Αρχίππο με δούλο,⁴⁵ είναι δε παράνομη, διότι ο ιδιωτικός εγκλεισμός ενός ελεύθερου πολίτη επιτρεπόταν μόνο σε μία περίπτωση: αν συλλαμβανόταν να διαπράττει μοιχεία με την μητέρα, την αδελφή, την κόρη, ή την παλλακή ενός άλλου πολίτη (την οποία συντηρούσε με στόχο να του γεννήσει ελεύθερους πολίτες). Στην περίπτωση αυτή ο *κύριος* των γυναικών είχε το δικαίωμα να σκοτώσει επί τόπου τον μοιχό (όπως κάνει ο Ευφίλιτος στον *Ἵπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου* λόγο του Λυσία) ή να τον περιορίσει στο σπίτι του μέχρι να του καταβάλει αποζημίωση ή μέχρι να παράσχει εγγυήσεις ότι η αποζημίωση θα εξοφληθεί.⁴⁶ Ο *Πρὸς Νικόστρατον* λόγος ωστόσο ([Δημ.] 53.16) παρέχει μια μαρτυρία που σχετίζεται στενότερα με το απόσπασμα που εξετάζουμε· ο ομιλητής παραπονείται, ότι οι αντίπαλοί του, θέλοντας να τον παγιδεύσουν, έβαλαν ένα ελεύθερο παιδί να μπει στο κτήμα του και να κόψει τριαντάφυλλα, προκειμένου εκείνος να το δέσει και να το κρατήσει παράνομα στο σπίτι του σαν να ήταν δούλος και έτσι να τον εναγάγουν με *γραφὴν ὕβρεως*.⁴⁷

Ο νόμος (Δημ. 21.47) δεν προσδιόριζε ποιες πράξεις συνιστούσαν *ὑβριν* και συνεπώς «ήταν στην διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου να αποφασίσει αν μια πράξη συνιστούσε *ὑβριν*».⁴⁸ Παρά ταύτα, τόσο τα τυπικά χαρακτηριστικά *ὑβρεως* στην συμπεριφορά του Τείσιδος όσο και η πράξη για την οποία κατηγορείται καθ' αυτήν δεν αφήνουν περιθώρια να αμφιβάλουμε ότι ο ομιλητής και φίλος του Αρχίππου θα μπορούσε να εναγάγει τον Τείσιν ως *βουλόμενος με γραφὴν ὕβρεως*. Αν ο ομιλητής δεν διαστρέφει πλήρως την πραγματικότητα σχετικά με όσα συνέβησαν, μπορούμε να συναγάγουμε ότι ο Τείσις θα μπορούσε πράγματι να έχει εναχθεί με *γραφὴν ὕβρεως*.⁴⁹

Οι μελετητές εντούτοις θεωρούν πιθανότερο ότι ο ομιλητής είναι *συνήγορος*⁵⁰ του

⁴⁵ Βλ. Hunter 1994, 243 σημ. 50.

⁴⁶ Η μοιχεία έχει πρόσφατα συζητηθεί εκτενώς στη βιβλιογραφία· αναλυτική παρουσίαση του ζητήματος περιλαμβάνεται στον Todd 1993, 276-9, στην Patterson 1998, 107-80, και την Opiotowoju 2002, 72-115. Ο Cohen (1999, 131-215), βασιζόμενος σε ανθρωπολογικά δεδομένα, υιοθετεί *contra mundum* την άποψη, ότι μόνο ο σύζυγος μιας Αθηναίας είχε δικαίωμα να τιμωρήσει τον *μοιχόν*, αλλά η άποψή του δεν έχει γίνει ευρύτερα δεκτή.

⁴⁷ Υπάρχουν κάποια παραδείγματα ιδιωτικών εγκλεισμών και το γνωστότερο ίσως από αυτά, ο εγκλεισμός του ζωγράφου Αγαθάρχου από τον Αλκιβιάδη προκειμένου να τον εξαναγκάσει να του ζωγραφίσει το σπίτι, είναι αρκετά αμφιλεγόμενο (πρβλ. [Ανδοκ.], 4.17, Δημ. 21.147, Πλούτ., Άλκ. 16.5, και την ανάλυση του περιστατικού από τον MacDowell (1990, 363), ο οποίος θεωρεί πως η φράση *τι πλημμελοῦντα* δηλώνει ότι ο Αγάθαρχος διέπραξε μοιχεία με την παλλακή του Αλκιβιάδη, και συνεπώς ότι ο εγκλεισμός του ήταν σύννομος).

⁴⁸ MacDowell 1990, 22.

⁴⁹ Ο Fisher 1990, 126 αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο η υπόθεση να αφορά σε *γραφὴν ὕβρεως*.

⁵⁰ Η λέξη *συνήγορος* έχει διαφορετική σημασία στην αρχαιότητα από αυτήν που έχει στο σύγχρονο δίκαιο. Αν κάποιος ομιλητής δεν είχε αρκετή αυτοπεποίθηση να απευθυνθεί σε ένα μεγάλο ακροατήριο μπορούσε να ζητήσει από κάποιο οικείο του πρόσωπο – φίλο ή συγγενή – να μιλήσει στο δικαστήριο στη θέση του, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα αποζημιωνόταν χρηματικά για αυτή την υπηρεσία. Για τον λόγο αυτό οι *συνήγοροι* συχνά προβάλλουν την οικειότητά τους με το πρόσωπο που στηρίζουν· εδώ ο φίλος του Αρχίππου εμπλέκεται ως έναν βαθμό στα γεγονότα, δεδομένου ότι

Αρχίππου και ότι ο λόγος αφορά σε *δίκην αίκείας*.⁵¹ Η άποψη αυτή στηρίζεται σε δύο ενδοκειμενικές ενδείξεις: (α) στη φράση *ὁ φεύγων τὴν δίκην* (1), με την οποία ο ομιλητής προσδιορίζει τον Τείσιν, και (β) στη φράση *οὐ δημοσία* (6), η οποία προσδιορίζει το ρήμα *τιμωρεῖται*, για να δηλώσει την αγανάκτηση των περαστικών που είδαν τον Αρχίππο μετά την μαστίγωσή του. Ο Fisher (1990, 126 και 1992, 39-40) αμφισβητεί ότι η φράση (α) παραπέμπει δεσμευτικά σε *δίκην αίκείας*, διότι ομιλητής είναι φίλος του θύματος. Εντούτοις, είναι εξ ίσου πιθανό ο φίλος του θύματος να μιλά ως *συνήγορος*, και έτσι πριν από αυτόν ίσως να μίλησε σύντομα και ο ίδιος ο Αρχίππος, δίνοντας έπειτα τον λόγο στον φίλο του, με τη δικαιολογία ότι ο ίδιος δεν ήταν αρκετά έμπειρος ή ικανός ομιλητής. Η μορφή της ατίμωσης που υπέστη άλλωστε ήταν τόσο σοβαρή, που ίσως ο ίδιος να αισθανόταν ντροπή να αναπαραγάγει στη *διήγησίν* του όσα φοβερὰ συνέβησαν. Η λέξη *δίκη* πάντως δεν συνιστά δεσμευτικό κριτήριο για να αμφισβητήσουμε την πιθανότητα ο λόγος να αφορά σε *γραφὴν ὕβρεως*, διότι είναι πιθανό ότι δηλώνει τον «δικαστικό αγώνα» και όχι το είδος του δικαστικού αγώνα.⁵²

Σύμφωνα με όσους απορρίπτουν το ενδεχόμενο η υπόθεση να αφορά σε *γραφὴν ὕβρεως*, η φράση (β) δείχνει ότι η δίκη ήταν ιδιωτική, διότι διαφορετικά οι περαστικοί που είδαν τον Αρχίππο μετά τη μαστίγωσή του δεν θα είχαν κανέναν λόγο να παραπονούνται ότι η πόλη δεν τιμωρεί *δημοσία* ανθρώπους σαν τον Τείσιν. Θεωρώ ότι και η φράση αυτή δεν είναι ασφαλές κριτήριο για να διαγνώσουμε τη νομική διαδικασία που επέλεξε η πλευρά του Αρχίππου. Στο σημείο αυτό περιγράφεται η οργή των περαστικών, που είναι εμβρόντητοι από την άθλια κατάσταση του πληγωμένου Αρχίππου· ο Λυσίας μεταφέρει στη *διήγησιν* την αγανάκτηση των περαστικών για να εντείνει τη δραματικότητα του λόγου του και να φορτίσει συναισθηματικά την αφήγησή του, κερδίζοντας έτσι τη συμπάθεια των δικαστών για τον Αρχίππο· θεωρώ ότι είναι μάλλον απίθανο να επετύγχανε τον στόχο αυτό αν παρουσίαζε τους περαστικούς να συζητούν σχετικά με τις δυνατότητες επιλογής της μιας νομικής διαδικασίας έναντι μιας άλλης.⁵³ Ο Τείσις θα μπορούσε ούτως ή άλλως να εναχθεί με *γραφὴν ὕβρεως*, αλλά όποια από τις δύο διαδικασίες και αν επιλεγόταν, η δίκη θα έφτανε στο δικαστήριο αφού θα είχε παρέλθει κάποιο χρονικό διάστημα

ο Τείσις κάλεσε και τον ίδιο να συμμετάσχει στον *κῶμον* και εν συνεχεία, όπως υποστηρίζει, εκδιώχθηκε βίαια από το σπίτι. Σχετικά με τον *συνήγορον*, βλ. Rubinstein (2000, 129), η οποία συζητά σύντομα τον ρόλο του Αρχίππου. Βλ. επίσης MacDowell 1978, 251 και Todd 1994, 94-5.

⁵¹ Βλ. Gernet και Bizos 1926, 262 σημ. 2, Todd 2000, 347, Rubinstein 2000, 67-8.

⁵² Ο Πολυδεύκης (8.41) παρατηρεί σχετικά με τη λέξη *δίκη*: *ἐκαλοῦντο αἱ γραφαὶ δίκαι, οὐ μέντοι αἱ δίκαι γραφαί*. Ο Todd (2000, 347) δέχεται ότι η λέξη *δίκη* μπορεί να χρησιμοποιείται για να δηλώσει την *γραφὴν*, αλλά προσθέτει ότι αυτή η χρήση της λέξης θα ήταν «αφύσικη».

⁵³ Με κανέναν τρόπο δεν δέχομαι ότι ο Λυσίας παραθέτει αυτολεξεί τα λόγια των περαστικών, τα οποία εντάσσει στη *διήγησιν* για να τονίσει τις εντυπώσεις που προκάλεσε σε τρίτους η βίβανυση κακοποίηση του Αρχίππου.

από τη διάπραξη του αδικήματος.⁵⁴ Αυτό που τονίζει ο Λυσίας μεταφέροντας τα λόγια των περαστικών είναι ότι η πόλη δεν δίνει τη δυνατότητα σε θύματα πράξεων όπως αυτή του Τείσιδος να εκδικηθούν τους δράστες άμεσα και με συνοπτικές διαδικασίες (*παραχρήμα*). Για εμάς, ως αναγνώστες του αποσπάσματος, αυτό σημαίνει ότι οι περαστικοί θα ήθελαν περιπτώσεις όπως αυτή του Τείσιδος να ενέπιπταν στην διαδικασία της *άπαγωγής* και συνεπώς ο δράστης να εκτελούνταν με συνοπτικές διαδικασίες.⁵⁵

Η ενδεχόμενη πρόθεση του Αρχίππου να εναγάγει τον Τείσιν με τη δημόσια διαδικασία της *γραφής ὕβρεως* θα προσέκρουσε κυρίως στην αδυναμία του να εξασφαλίσει ευνοϊκές μαρτυρίες για τον ίδιο σχετικά με όσα συνέβησαν στο σπίτι του αντιπάλου του. Υπάρχουν ωστόσο και κάποια εξωκειμενικά κριτήρια τα οποία θα μας απέτρεπαν από το να θεωρήσουμε ότι ο *Κατὰ Τείσιδος* αφορούσε σε *γραφὴν ὕβρεως*. Και στους δύο σωζόμενους λόγους που αφορούν σε υποθέσεις *αἰκείας* (Ισοκρ. 20 και Δημ. 54), οι ομιλητές υποστηρίζουν ότι η βία που ασκήθηκε πάνω τους ισοδυναμεί με *ὑβριν*, το ίδιο δε ισχύει και στην περίπτωση του *Κατὰ Μειδίου*, η οποία είχε μεν ως αφορμή το χτύπημα του Μειδία στον Δημοσθένη, αλλά δεν αφορά σε *δίκην αἰκείας* ούτε σε *γραφὴν ὕβρεως*.⁵⁶ Στον *Κατὰ Κόνωνα* (Δημ. 54.1), ο νεαρός κατηγορος υποστηρίζει ότι θέλησε να εναγάγει τον Κόνωνα με *γραφὴν ὕβρεως*, αλλά τον απέτρεψαν οι οικείοι του, διότι αν επέλεγε αυτή τη διαδικασία θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι ασκεί κατηγορίες βαρύτερες από αυτές που του επιτρέπει η ηλικία του. Αυτή η αιτιολόγηση της επιλογής του να εναγάγει τον Κόνωνα με *δίκην* συμβάλλει μεν ρητορικά στη γενικότερη σκιαγράφηση του *ἠθους* του Αρίστωνα ως συνετού και μετρημένου νέου, αλλά αποκρύπτει κάποιους ρεαλιστικότερους υπολογισμούς, στους οποίους θα προέβαινε οποιοσδήποτε έπρεπε να αποφασίσει αν θα ενήγε τον αντίπαλό του με *γραφὴν* ή με *δίκην*.⁵⁷ (α) Αν ο ομιλητής ενήγε τον Τείσιν με *γραφὴν ὕβρεως* και αποτύγχανε να εξασφαλίσει το ένα πέμπτο των ψήφων θα έπρεπε να πληρώσει πρόστιμο 1.000 δραχμών. (β) Εάν ο Αρχίππος επέλεγε την *δίκην αἰκείας* και κέρδιζε την υπόθεση, τότε θα εισέπραττε ο ίδιος την αποζημίωση. Αντίθετα, αν ο Τείσις δικάζεται με *γραφὴν ὕβρεως*,

⁵⁴ Για μια διαφωτιστική παρουσίαση των διαδικασιών που προηγούνταν της δίκης, βλ. Todd 1993, 123-9.

⁵⁵ Την άποψη αυτή υιοθετεί ο Fisher (1999, 67-8). Σχετικά με την *άπαγωγήν*, βλ. Hansen 1976 και τη διαφωτιστική παρουσίαση του θέματος από τη Hunter (1994, 135). Ο Carawan (1984) θεωρεί γράμμα νεκρό τη δικαιοδοσία των Ένδεκα να επιβάλλουν στους ένοχους θανατική καταδίκη με συνοπτικές διαδικασίες, αλλά βλ. Hansen 1990, 234 σημ. 93 και Todd 1993, 80-1.

⁵⁶ Ο MacDowell (1990, 22) παρατηρεί ότι σε όλες τις γνωστές υποθέσεις όπου γίνεται μνεία στη διαδικασία της *γραφής ὕβρεως* υπάρχει είτε άσκηση σωματικής βίας είτε σεξουαλικό αδίκημα, και υποστηρίζει ότι αν ο Δημοσθένης είχε εναγάγει τον Μειδία με *γραφὴν ὕβρεως* θα κέρδιζε την υπόθεση.

⁵⁷ Σχετικά με τον ανοιχτό χαρακτήρα του Αθηναϊκού δικαίου και τους παράγοντες –κυρίως κοινωνικούς– που θα συνεκτιμούσε ένας κατηγορος επιλέγοντας την προσφορότερη διαδικασία, βλ. Osborne 2003, 264-7.

ακόμη και αν ο ομιλητής κέρδιζε τη δίκη, το πρόστιμο θα αποδιδόταν από τον κατηγορούμενο στο κράτος.⁵⁸

Οι μελετητές συχνά προβάλλουν μία ακόμη δυσκολία που θα απέτρεπε τους κατηγορούμενους από το να επιλέξουν τη *γραφὴν ὕβρεως*. Στη *δίκην αἰκείας* ο κατηγορούμενος θα έπρεπε να αποδείξει αποκλειστικά ότι ο αντίπαλός του άρχισε πρώτος να του επιτίθεται· ο κατηγορούμενος, όμως, που θα επέλεγε τη *γραφὴν ὕβρεως*, έπρεπε να πείσει τους δικαστές σχετικά με την πρόθεση του κατηγορουμένου. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Δημοσθένης (21.72), αναδεικνύοντας την δυσκολία να διακριθεί η *ὑβρις* από την *αἰκείαν*, υποστηρίζει ότι η *ὑβρις* αποκαλύπτεται την ώρα που διαπράττεται από τη «συμπεριφορά, το βλέμμα, τη φωνή» του δράστη, στοιχεία τα οποία πολλές φορές είναι αδύνατον να αποδώσει με λόγια το θύμα. Στο απόσπασμα που εξετάζουμε, ο Άρχιππος βρίσκεται από μια άποψη σε προνομιακή θέση: σε καμία από τις υποθέσεις βιαιοπραγίας που γνωρίζουμε δεν εκδηλώνεται μια τόσο ακραία μορφή ατιμωτικής βίας, όσο αυτή στην οποία εξετράπη ο Τείσις –πιθανή εξαίρεση είναι η μαστίγωση του Πιττάλακου (Αισχίν. 1.54-60), εάν ο Πιττάλακος ήταν ελεύθερος. Αν η πλευρά του κατηγορούμενου κατόρθωνε να αποδείξει ότι ο Τείσις μαστίγωσε και φυλάκισε ιδιωτικά τον Άρχιππο –πράγμα εξαιρετικά δύσκολο λόγω της απουσίας μαρτύρων– δεν θα υπήρχαν περιθώρια αμφιβήτησης ότι στόχος της πράξης του ήταν να πλήξει την τιμή του αντιπάλου του, προσβάλλοντας σοβαρά δύο από τα προνόμια που απέρρεαν από τη θέση του ως Αθηναίου πολίτη: το απαραβίαστο της σωματικής του ακεραιότητας⁵⁹ και την ελευθερία του.

Δυστυχώς, είναι αδύνατο να προσδιορίσουμε με βεβαιότητα τη νομική διαδικασία με την οποία οδηγήθηκε ο Τείσις στο δικαστήριο, και συνεπώς να αντιληφθούμε με ποια ιδιότητα μιλά ο φίλος του Αρχίππου. Το απόσπασμα, όμως, αποκαλύπτει μιαν ακραία μορφή βίαιης συμπεριφοράς, η οποία θα έδωσε λαβή στον Λυσία να χειριστεί την υπόθεση με όρους *ὑβρεως*. Η συμπεριφορά του Τείσιδος απέναντι στον Άρχιππο περιέχει όλα τα συνοδά χαρακτηριστικά της *ὑβρεως* και είναι πολύ πιθανόν ότι σε άλλα σημεία του λόγου θα γινόταν ρητή αναφορά στην *ὑβριν*, όπως άλλωστε συμβαίνει και σε άλλους δικανικούς λόγους που αφορούν σε υποθέσεις βιαιοπραγίας. Θα ήταν ελκυστικό το ενδεχόμενο ο λόγος να αφορά σε *γραφὴν ὕβρεως*, διότι τότε θα είχαμε ένα σπάνιο δείγμα σωζόμενου –έστω και αποσπασματικά– δικανικού λόγου που εκφωνήθηκε για μια τέτοια υπόθεση. Φαίνεται ωστόσο ελκυστικότερη, όπως υποστηρίζαμε, η υπόθεση ότι το περιστατικό είχε έρθει στο δικαστήριο με *δίκην αἰκείας*. Σε κάθε περίπτωση, όμως, το απόσπασμα που εξετάσαμε παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον στον βαθμό που συμπληρώνει ή επαληθεύει τις γνώσεις μας σχετικά με τις κοινωνικές διαστάσεις της *ὑβρεως*, και συνεπώς παρέχει ένα σημαντικό μέτρο σύ-

⁵⁸ Σχετικά με τη χαμηλή συχνότητα που *γραφαὶ ὕβρεως* έφταναν στο δικαστήριο βλ. Fisher 1992, 43 και σημ. 30, όπου και παραπομπές σε σχετική βιβλιογραφία.

⁵⁹ Πρβλ. Ισοκρ. 20.3.

γκρισης για την πληρέστερη κατανόηση άλλων δικανικών λόγων, οι οποίοι σχετίζονται με υποθέσεις βιαιοπραγίας.

Δήμος Σπαθάρας

Οδυσσέως 6

146 71, Ν. Ερυθραία, Αττική

e-mail: spatharas@mail.phl.uoc.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Carawan, E. 1984. *Akriton apokteinai*: Execution without Trial in Fourth-Century Athens. *GRBS* 25: 111-122.
- Carey, C. 1989. *Lysias: Selected Speeches*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carey, C. και R. A. Reid. 1985. *Demosthenes: Selected Private Speeches*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, D. 1999. *Νόμος, σεξουαλικότητα και κοινωνία: Η επιβολή της ηθικής στην κλασική Αθήνα*, μτφ. Π. Πασχίδης. Αθήνα: Ιστορητής/Κάτοπτρο.
- Dover, K. J. 1964. Eros and Nomos (Plato, *Symposium* 182A-185C). *BICS* 9: 31-42.
- . 1978. *Greek Homosexuality*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Fisher, N. 1990. The Law of *hubris* in Athens. Στο: P. A. Cartledge, P. C. Millett και S. Todd (επιμ.), *Nomos: Essays in Athenian law, politics and society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, 123-138.
- . 1992. *Hybris: A Study in the Values of Honour and Shame in Ancient Greece*. Warminster: Aris & Phillips.
- . 1998. Gymnasia and the Democratic Values of Leisure. Στο: P. A. Cartledge, P. C. Millett και S. von Reden (επιμ.), *Kosmos: Essays in Order, Conflict and Community in Classical Athens*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 84-104.
- . 1999. Workshops of Villains: Was there much organised crime in classical Athens?. Στο: K. Hopwood (επιμ.), *Organised Crime in Antiquity*. Λονδίνο: Classical Press of Wales, 1999, 53-96.
- . 2001. *Aeschines, Against Timarchos*. Οξφόρδη: Oxford University Press.
- Gagarin, M. 1997. *Antiphon, The Speeches*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2001. Women's Voices in Attic Oratory. Στο: A. Lardinois και L. McLure (επιμ.), *Making Silence Speak: Women's Voices in Greek Literature and Society*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 161-176.
- Gernet, L. και M. Bizos. 1924, 1926. *Lysias: Discours*. Παρίσι: Les belles lettres.
- Hansen, M. 1976. *Apagoge, Endeixis, and Ephegesis against Kakourgoi, Atimoi, and Pheugontes: A Study in the Athenian Administration of Justice in the Fourth Century B.C.* (Odense University Classical Studies 8). Odense: Odense University Press.
- Hunter, R. L. 1983. *Eubulus, The Fragments*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hunter, V. J. 1994. *Policing Athens: Social Control in the Attic Lawsuits, 420-320 B.C.* Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Lardinois, A. και L. McLure (επιμ.). 2001. *Making Silence Speak: Women's Voices in Greek Literature and Society*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- MacDowell, D. M. 1976. *Hybris* in Athens. *G&R* 23: 14-31.
- . 1978. *The Law in Classical Athens*. Λονδίνο: Cornell University Press.
- . 1990. *Demosthenes, Against Meidias*. Οξφόρδη: Oxford University Press.

- . 2000. Athenian Laws about Homosexuality. *RIDA* 47: 13-27.
- Medda, E. 1995. *Lisia, Orazioni (XVI-XXXIV)*, 1. Μιλάνο: Biblioteca Universale Rizzoli.
- Murray, O. 1990. The Affair of the Mysteries: Democracy and the Drinking Group. Στο: του ιδίου (επιμ.), *Symptotica: A Symposium on the Symposion*. Οξφόρδη: Oxford University Press, 1990, 149-161.
- Ober, J. 2003. *Μάζες και Ελίτ στη Δημοκρατική Αθήνα*, μτφ. Β. Γ. Σερέτη, επισημ. επιμ. Γ. Ι. Μανιάτης. Αθήνα: Πολύτροπον.
- Omitowaju, R. 2002. *Rape and the Politics of Consent in Classical Athens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Osborne, R. G. 2003. Ο νόμος στην πράξη στην κλασική Αθήνα. Στο: Δ. Γ. Σπαθάρας και Λ. Τζαλλήλα (επιμ.), *Πειθώ: Δεκαετία μελετήματα για την ρητορική των κλασικών χρόνων*. Αθήνα: Σμίλη, 2003, 258-304.
- Patterson, C. B. 1998. *The Family in Greek History*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Pomeroy, S. B. 1997. *Families in Classical and Hellenistic Greece: Representations and Realities*. Οξφόρδη: Oxford University Press.
- Rubinstein, L. 2000. *Litigation and Cooperation: Supporting Speakers in the Courts of Classical Athens* (Historia 147). Στουτγάρδη: Steiner.
- Thür, G. 1977. *Beweisführung vor der Schwurgerichtshöfen Athens: Die Proklesis zur Basanos*. Βιέννη: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Todd, S. 1993. *The Shape of Athenian Law*. Οξφόρδη: Oxford University Press.
- . 2000. *The Speeches of Lysias*. Austin, Texas: University of Texas Press.
- Winkler, J. J. 1990. *The Constraints of Desire*. Νέα Υόρκη/Λονδίνο: Routledge.

**An interpretation of Lysias' *Against Teisis*
(fr. 17 Gernet – Bizos)**

DIMOS SPATHARAS

Summary

All we have from Lysias' speech *Against Teisis* are the first six paragraphs of the *diegesis* which are preserved in Dionysios of Halikarnassos's *Περὶ τῆς Δημοσθένους λέξεως*. The extant text provides substantial evidence on the circumstances of the quarrel between two Athenian youths which included the flogging of the defendant by the prosecutor and allows us to look into the main lines of argument of the two sides involved in the case. This paper provides the first detailed interpretation of the text and offers a reconstruction of the pivotal arguments of both the prosecutor and the defendant on the basis of information provided in the preserved portion of the speech and in other similarly themed forensic speeches. It also includes examination of the features of *hybris* ('insolence') which is germane to cases of physical assault and discussion of the legal aspects of the case.